

Становище

на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор на науките“

Автор на рецензията: **проф. д-р Маринела Великова Михова**, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“

Научна област: Педагогически науки

Професионално направление: 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика)

Университет: Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Факултет: Факултет по науки за образованието и изкуствата

Катедра: Предучилищна педагогика

Заглавие на дисертацията: **Индивидуализация и диференциация на педагогическото взаимодействие в детската градина**

Име на докторанта: **доц. д-р Розалина Пламенова Енгелс-Критидис**

1. Данни за дисертанта

Професионалната биография на доц. д-р Розалина Енгелс–Критидис е изключително богата и пълноценна – доказателство за учене през целия живот. От 1994 до 2004 г. тя последователно и с отличие се дипломира като магистър по предучилищна педагогика и бакалавър по българска филология с втора специалност история. Като редовен докторант в периода 2000-2004 г. след успешна защита на дисертационен труд на тема “Изграждане на умения за интерпретиране на иносказателността на пословици и поговорки у 5-7-годишни деца” ѝ е присъдена образователната и научна степен „доктор”. Професионалното си усъвършенстване поддържа чрез участие в курсове за продължаващо образование и специализации в чуждестранни университети в Германия, Словакия, Швеция, Унгария, Гърция, Белгия, Великобритания.

На основата на придобитите квалификации от 1999 г. доц. д-р Розалина Енгелс–Критидис се реализира професионално в системата на образованието като детски учител, учител по история, учител по английски език. От 2000 г. работи във Факултета по начална и предучилищна педагогика (сега Факултет по образованието и изкуствата) първоначално като хоноруван асистент, а от 2006 като редовен старши асистент. През 2014 г. придобива академичната длъжност Доцент по 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика - овладяване на езика и развитие на речта).

Натрупаният през годините образователен и изследователски опит доц. д-р Розалина Енгелс–Критидис предава на студентите в ОКС «Бакалавър», ОКС «Магистър» и в научната и образователна степен «Доктор». Доказателство за пълноценната ѝ работа с докторантите са четирите успешно защитени дисертации на нейните докторанти.

Признание за експертността на доц. д-р Розалина Енгелс–Критидис са участията ѝ в научни журита за защита на степен доктор, включването ѝ като рецензент по европейски проекти, участията в национални и международни научни форуми и проекти.

Професионалната биография на доц. д-р Розалина Енгелс–Критидис е биография на учен, който непрекъснато се усъвършенства и надгражда, който търси, изследва, доказва и развива научната област, която е в обсега на неговия интерес.

2. Данни за дисертацията и автореферата

Актуалност на дисертацията

Избраната тема „Индивидуализация и диференциация на педагогическото взаимодействие в детската градина“ е в контекста на съвременните образователни приоритети, свързани както с изискванията и високите очаквания към образованието в ранна детска възраст така и с проблемите на приобщаващото образование. Връзката на индивидуализацията и диференциацията с повишаване качеството на обучението и стимулиране любознателността на децата прави темата на изследването научно значима с достатъчно стойностни основания за теоретично детайлизиране в комплекс с практически приложими решения. Актуалността и общественонаучната потребност на дисертационното изследване са негово безспорно достойнство. Изследвания от такъв вид подпомагат внедряването на иновативни практики в системата на предучилищното образование, които целят развиване цялостния потенциал на детето.

Композиционно единство на дисертацията

Представеният дисертационен труд е структуриран съобразно научните стандарти, които се изискват за такъв вид разработка. Той съдържа основен текст и приложения (312 стр.) Съдържанието на дисертацията обхваща увод, пет глави, заключение, изводи и препоръки; библиография (16 стр.) на български (140 източника) и на английски език (40 източника) и приложения (4 стр.). Представената библиография е доказателство за информираност и сериозна научноизследователска работа.

Структурата на дисертацията е логична и е обусловена от поставената цел на изследването. Отделните части на дисертационното изследване не са механично събрани, а изграждат композиционно единство, обединено от обща цел – “да разкрие в научно-теоретичен и приложен аспект значимата роля на индивидуализирането и диференцирането на педагогическото взаимодействие в детската градина, както и да разработи и обоснове концептуално-технологичен вариативно-динамичен образователен модел за индивидуализация и диференциация, фокусиран към разширяване възможностите за образователен напредък на всяко дете” (с.8).

Първа и втора глава са теоретичната основа на изследването. Във фокуса на първата е индивидуализацията и диференциацията в образованието в един многоспектен ракурс, включващ психологически, исторически и нормативни измерения. Направеният теоретичен анализ включва изясняване на отношението индивидуалност-личност във възгледите на различни автори; аргументирано доказване богатството на личностния потенциал на детето – знания, умения и отношения, резултат от взаимодействието на наследствени фактори и социална среда. През призмата на съвременното разбиране за приобщаващото образование е акцентирано на ценността и значимостта на различията между хората. Педагогическият анализ на двете ключови за дисертационното изследване понятия включва задълбочаване в техните исторически корени и формиралите се през годините разбираня, които откриваме в наследството на класиците на педагогиката и трудовите на съвременни учени. От позицията на утвърден учен е направен „градивен критичен анализ“ на три основни за предучилищното образование нормативни документа като е аргументирана необходимостта и е очертана спецификата на прилагането на индивидуализацията и диференциацията в детската градина.

Втора глава е посветена на взаимовръзката между учене чрез преживяване и личностно значимия опит на детето в контекста на индивидуализацията и

диференциацията на педагогическото взаимодействие. Акцентът на теоретичния анализ е върху изясняване същността и спецификата на учене чрез преживяване в предучилищното образование чрез фокусиране върху неговата специфика по отношение на формата на взаимодействието учител-деца; провокирането на емоционални преживявания и отчитане значимостта на емоционалното благополучие на детето; зачитането на неструктурираните, спонтанни активности на децата и отчитане ролята на учителя в педагогическо взаимодействие с характеристики на личностно значимо за детето. Теоретичният анализ в тази глава е както на основата на вижданията на различни автори, така и на основата на съвместни публикации на доц. д-р Розалина Енгелс-Критидис с опитни детски учители-новатори, които осъществяват връзката между теорията и практиката.

В Трета глава е представен дизайнът на проведеното психолого-педагогическо изследване върху ефекта от засилената индивидуализация и диференциация на педагогическото взаимодействие в детската градина. За реализиране на целта и деветте оперативни задачи и като следствие от направения анализ на научната литература и опита от педагогическата практика е формулирана реалистична хипотеза с 5 конкретизации. Те са обвързани пряко с критериите, показателите, методите и организацията на психолого-педагогическото изследване.

Изследването е продължително – почти 9 години, и е проведено на три фази и пет етапа. Те са описани много детайлно по отношение на методите и участниците (129 учители, 230 директори, заместник директори, главни учители, 244 студенти-магистри и бакалаври) и са структурирани с научна логичност. Започва се с изследване необходимостта от прилагане на индивидуализация и диференциация в детската градина, продължава се с разработване, експериментално прилагане и проучване на ефекта от прилагане на образователен модел за индивидуализиране и диференциране на педагогическото взаимодействие в детската градина и приключва с обучителни форми за популяризиране на значимостта на индивидуализацията и диференциацията и разработените образователни технологии сред детски учители, директори и студенти.

Анализът на резултатите от психолого-педагогическото изследване е разположен в четвърта глава. За доказване на хипотезите се използват шест нулеви хипотези, които се подлагат на проверка чрез подходящи статистически методи - Метод *корелационен анализ*, Метод *t-критерий на Стюдънт*, Метод *Chi-квадрат*. Данните от емпиричното изследване са представени коректно. Резултатите са визуализирани таблично и графично. Богатият емпиричен материал, резултат от прилагането на разнообразни количествени и качествени изследователски методи, е подложен на задълбочен анализ като са представени различни колелации между значими за изследването променливи, които също са по посока на доказване на хипотезата.

Пета глава е посветена на авторски «Вариативно-динамичен образователен модел за индивидуализация и диференциация на взаимодействието в детската градина». Отделните измерения на модела са разгърнати на основата на предварително дефинираното разбиране на индивидуализацията и диференциацията като система от методи, похвати, средства и форми на групово педагогическо взаимодействие, чрез които се цели максимална изява на потенциала на всяко дете на основата на емоционално благополучие и активно включване в педагогическото взаимодействие при уважение на всички останали деца в групата.

Моделът има два ясно очертани иновативни аспекта, които са фокусирани върху детето и възприемането му като активен учащ се, който не само реализира създадената

образователна среда със структурираните в нея взаимодействия, но е и в ролята на субект, който ги инициира и създава. Първият е, че в процеса на диференциация, групирането и прегрупирането е функция както от учителя, така и от всяко дете чрез самооценка да избира степента на трудност на задачите, както и тематичната им обвързаност с детските интереси и т.н. Вторият е в разбирането за необходимостта от осигуряване на благоприятна среда и нейното управление, което осигурява възможности за плавни и естествени преходи между преднамерените педагогически ситуации и непреднамереното, иницирано от децата взаимодействие.

Моделът, представен обобщено в пета глава, е теоретично разгърнат и експериментално доказан в останалите глави на дисертацията.

Заключението на дисертацията е смисловото обобщение на представените в изложението констатации. В него доц. д-р Розалина Енгелс дефинира ясни доказателства на поставените изследователски задачи. На основата на разбирането, че педагогическите изследвания имат смисъл, ако са ориентирани към усъвършенстване на образователната реалност в дисертацията са конкретизирани препоръки за подобряване на педагогическата практика, нормативната база, университетското и продължаващото образование.

Дисертационният труд е завършена авторска концепция, оригинална по характер, в която са визирани нови аспекти по разглежданата проблематика. Теоретичните обобщения и предложените решения са значителен и оригинален принос в развитието на съвременната предучилищна педагогика.

Авторефератът представя принципно всички по-важни части на дисертационния труд.

3. Научни приноси

Предложеният за рецензиране научен труд е забележително по мащабите си педагогическо изследване. То е постижение в предучилищната педагогика и неговите приноси следва да се търсят и откриват в тази сфера на наукознанието.

Приноси в теоретичен аспект:

1. Направено е сериозно, теоретично и многоаспектно проучване на индивидуализацията и диференциацията и е разкрита тяхната значимост за педагогическото взаимодействие в детската градина.

2. В контекста на спецификата на обучението в предучилищна възраст и през призмата на индивидуализацията и диференциацията са разкрити образователните възможности и връзката между ученето чрез преживяване, емоционалното благополучие и степента на активно включване на всяко дете.

3. Налице е целенасочено проучване, доказващо както ключовата роля на учителя в личностно значимото педагогическо взаимодействие, така и необходимостта от зачитане иницираните от децата активности и самостоятелно избираните дейности.

4. Теорията и практиката са обогатени с разработената авторска система от критерии и показатели за изследване на влиянието на индивидуализацията и диференциацията в педагогическото взаимодействие в детската градина.

5. Направен е детайлен анализ на значими корелации, имащи отношение към успешното прилагане на индивидуализацията и диференциацията в педагогическото взаимодействие в детската градина

Приноси в практико приложен аспект:

1. Детайлно разработен и апробиран е иновативен «Вариативно-динамичен образователен модел за индивидуализация и диференциация на взаимодействието в детската градина». Чрез него се обогатява образователната технология за подгрупиране и прегрупиране на децата в педагогическото взаимодействие.

2. Подробно описан и критично анализиран е богат педагогически инструментариум за индивидуализация и диференциация на взаимодействието в детската градина, който разширява възможностите за реализиране на учене чрез преживяване и постигане на емоционално благополучие и активно включване в педагогическото взаимодействие при зачитане личността на всяко дете в групата.

3. Дисертационното изследване съдържа 14 авторски таблици и 47 фигури. Сами по себе си те могат да се разглеждат като принос, защото могат да послужат за търсене на зависимости с друг изследователски фокус.

4. Изследваните и анализирани мнения и нагласи на директори, учители и студенти са своеобразен коректив по отношение на изследвания проблем и неговото прилагане на практика.

4. Съответствие с минималните национални изисквания за научна степен «доктор на науките»

Представената научната продукция по обем и качество отговаря и покрива Минималните национални изисквания във връзка с процедурата за присъждане на научната степен „доктор на науките“ по 1.2. Педагогика (предучилищна педагогика).

5. Заключение

Представеният за обсъждане и защита дисертационен труд притежава безспорни достойнства. Той е комплексно и задълбочено изследване на актуален проблем за педагогическата наука и в частност на предучилищната педагогика – индивидуализацията и диференциацията на педагогическото взаимодействие в детската градина. На основата на мащабна емпирична и експериментална изследователска работа са формулирани конкретни изводи и препоръки, имащи значение за съвременната образователна практика и политика.

Като имам предвид изтъкнатите достойнства на дисертационния труд на тема **„Индивидуализация и диференциация на педагогическото взаимодействие в детската градина“**, както и цялостният научен принос на автора по темата на дисертацията, предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на **доц. д-р Розалина Пламенова Енгелс-Критидис** научната степен „доктор на науките“, по професионално направление – 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика).

16.01.2020 г.

Проф. д-р Маринела В. Михова